

**Міністерство освіти і науки України
Західноукраїнський національний університет
Навчально-науковий інститут новітніх освітніх технологій
Кафедра психології та соціальної роботи**

Куделя Огняна Валеріївна

**Професійні цінності у структурі смисло-життєвих орієнтацій студентської
молоді /
Professional values in the structure of meaningful life orientations of student youth**

Спеціальність: 053 Психологія
освітньо-професійна (наукова) програма - Психологія
кваліфікаційна робота за освітнім ступенем «магістр»

Виконала студентка
групи ПСзм-21
Куделя Огняна Валеріївна

підпис

Науковий керівник:
к.психол.н., доцент
Бугерко Я.М.

підпис

Кваліфікаційну роботу
допущено до захисту
«__» _____ 2024 р.
Завідувач кафедри

підпис

ЗМІСТ

Реферат.....	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ЦІННОСТЕЙ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ СМИСЛО-ЖИТТЄВИХ ОРІЄНТАЦІЙ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ	8
1.1. Сутнісний зміст і структура смисло-життєвих орієнтацій особистості	8
1.2. Роль та місце професійних цінностей у структурі смисло-життєвих орієнтацій молоді.....	13
1.3. Чинники та етапи формування професійних цінностей студентів як важливого елементу їх смисло-життєвих орієнтацій	20
Висновки до розділу 1.....	24
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ЦІННОСТЕЙ У СТРУКТУРІ СМИСЛО-ЖИТТЄВИХ ОРІЄНТАЦІЙ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ.....	25
2.1. Методологія та організація емпіричного дослідження.....	25
2.2. Дослідження ієрархії професійних цінностей студентської молоді.....	33
Висновки до розділу 2.....	37
РОЗДІЛ 3. ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ЦІННОСТЕЙ У СТРУКТУРІ СМИСЛО-ЖИТТЄВИХ ОРІЄНТАЦІЙ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ.....	40
3.1. Програма психолого-педагогічної корекції смисло-життєвих орієнтацій студентської молоді.....	40
3.2. Система практичних рекомендацій суб'єктам освітнього процесу щодо ефективного розвитку професійних цінностей у студентів ЗВО.....	42
Висновки до розділу 3.....	45
ВИСНОВКИ.....	46
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	55

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. У сучасному суспільстві, що динамічно розвивається, особливо важливим є формування життєвих орієнтирів молодого покоління. Це стосується не тільки особистісних, але й професійних цінностей, які визначають майбутню кар'єру і успішність молодих фахівців. Студентська молодь, що перебуває на етапі професійного самовизначення, стоїть перед вибором життєвих смислів, які впливають на їхнє майбутнє професійне становлення та самоактуалізацію. Сучасна система освіти покликана не тільки надати професійні знання, але й сприяти формуванню ціннісно-смыслових орієнтацій, які визначатимуть життєвий шлях молоді.

Професійні цінності є важливим складником життєвих орієнтацій, адже вони формують мотиваційну базу для успішної самореалізації у майбутній професійній діяльності. Визначення і розвиток цих цінностей у студентської молоді є необхідною умовою для забезпечення гармонійного поєднання особистісних цілей із професійними прагненнями, що має великий вплив на якість їхнього життя та соціальну стабільність.

Принципово важливим з точки зору психології і педагогіки є закласти у студентської молоді міцний духовно-культурний, інтелектуальний пласт професійних цінностей, що будуть непохитними догмами її життя, чимось дорогим та тим, що впливає на світосприйняття і взаємодію зі світом. Такі цінності є глибоко вкоріненими, подекуди навіть підсвідомими, а також вбудованими елементами людської ідентичності. Одночасно професійні цінності є своєрідним мірилом, за яким молоді люди ідентифікують себе та інших, розвиваючи емоції, мислення та поведінку. Завдяки професійним цінностям молода людина зростає особистісно, будує здорові та гармонійні відносини з оточуючими людьми і стає частиною процвітаючого соціуму.

Дослідженням тематики професійних цінностей і смисло-життєвих орієнтацій, займались такі вчені: Г.С. Абрамова, О.Ф. Бондаренко, І.В. Дубровіна, Ю.М. Ємельянов, С.Д. Максименко, П.А. М'ясоїд, В.В. Рибалка,

В.Г. Панок, Л.А. Петровська, Н.І. Повякель, Н.В. Чепелева, Ю.М. Швабл, Т.С. Яценко та частковими прикладними дослідженнями Н.А. Амінов, Ю.Г. Долинська. З.Г. Кісарчук, В.І. Коновальчук, Д.О. Леонтьєв, О.І. Мешко, В.О. Михайлова, М.В. Молоканов, Є.І. Рогов, О.П. Саннікова, Л.Г. Терлецька, Л.І. Уманець, Л.П. Шумаков, А.Н. Гіряк, А.В. Фурман.

Актуальність дослідження професійних цінностей у структурі смисло-життєвих орієнтацій студентської молоді обумовлена рядом соціальних, економічних і психологічних факторів. У сучасному світі, де швидко змінюються вимоги до фахівців, а ринок праці стає більш конкурентним і динамічним, молодь зіштовхується з необхідністю не тільки здобути професійні знання, але й розвивати особистісні цінності, які дозволять їм адаптуватися до постійно змінюваних умов.

Важливість професійних цінностей у житті молодої людини важко переоцінити, оскільки саме вони допомагають визначити мотивацію, ставлення до роботи, вибір кар'єри та шляхи досягнення професійного успіху. Виховання у студентської молоді таких особистісних рис як самодисципліна і самомотивація, відданість трудовій етиці, організаційній культурі, командних дух, довіра, надійність, добропорядність, гнучкість, відповідальність є невід'ємною умовою професійної успішної самореалізації та плідної роботи на суспільне благо. Однак у сучасному контексті часто спостерігається дисбаланс між професійними прагненнями і життєвими цілями студентів, що може призводити до невдоволення роботою та втрати мотивації. Тому важливо дослідити, як професійні цінності формуються та інтегруються в загальну структуру смисло-життєвих орієнтацій студентської молоді, щоб розробити рекомендації щодо підтримки їх гармонійного розвитку.

Об'єкт дослідження: професійні цінності у структурі смисло-життєвих орієнтацій студентської молоді.

Предмет дослідження: особливості формування та взаємозв'язок професійних цінностей зі смисло-життєвими орієнтаціями у студентської молоді в процесі їхнього навчання та професійного становлення.

Мета магістерської роботи—теоретичне дослідження ролі професійних цінностей у структурі смисло-життєвих орієнтацій сучасної молоді та розробка програми психолого-педагогічної корекції смисло-життєвих орієнтацій студентів ЗВО.

Для досягнення поставленої мети потрібно вирішити наступні дослідницькі завдання:

1. Проаналізувати наукові підходи до вивчення професійних цінностей та смисло-життєвих орієнтацій.
2. Охарактеризувати особливості формування професійних цінностей у студентської молоді в процесі навчання.
3. Обґрунтувати взаємозв'язок між професійними цінностями та смисло-життєвими орієнтаціями студентів.
4. Дослідити фактори, що впливають на формування професійних цінностей у студентів.
5. Розробити практичні рекомендації щодо сприяння розвитку професійних цінностей у студентської молоді для їхньої успішної самореалізації.

У дослідженні динаміки професійної самосвідомості особистості студентів ЗВО застосовувалися наступні *методи*:

У ході дослідження використовувалися як теоретичні, так і емпіричні методи. Теоретичні методи включали аналіз, синтез, узагальнення та систематизацію наукової літератури, що дозволило дослідити поняття професійних цінностей та смисло-життєвих орієнтацій, а також підходи до їхнього вивчення. За допомогою цих методів було виявлено основні теоретичні положення щодо формування ціннісних орієнтирів у студентської молоді. Емпіричні методи передбачали проведення анкетування та опитування студентів з метою виявлення їхніх професійних цінностей і смисло-життєвих орієнтацій. Також використовувався метод спостереження для аналізу поведінкових проявів професійних цінностей у студентів під час навчального процесу. Крім того, для обробки та інтерпретації результатів застосовувалися

методи математичної статистики, що дозволило кількісно оцінити отримані дані і зробити висновки щодо зв'язку професійних цінностей зі смисло-життєвими орієнтаціями студентів.

Теоретична значущість дослідження полягає у тому, що воно розширює наукове уявлення про професійні цінності та їхню роль у структурі смисло-життєвих орієнтацій студентської молоді. У роботі проаналізовано різні підходи до вивчення професійних цінностей, їх формування та вплив на професійне самовизначення і життєві цілі студентів. Дослідження вносить вклад у розвиток психологічної та педагогічної наук, оскільки встановлює взаємозв'язок між професійними цінностями та смисловими орієнтирами, що дозволяє глибше зрозуміти процеси професійної та особистісної самореалізації молоді.

Практична значущість дослідження полягає у можливості застосування його результатів у навчально-виховній роботі зі студентською молоддю. Розроблені рекомендації щодо формування професійних цінностей можуть бути використані викладачами та психологами у вищих навчальних закладах для сприяння гармонійному розвитку професійних та особистісних якостей студентів. Окрім того, результати дослідження можуть бути корисними для розробки програм професійної орієнтації та адаптації студентів до умов ринку праці, що сприятиме їхній успішній самореалізації у майбутній професійній діяльності.

Структура роботи визначена метою та завданнями дослідження. Робота складається зі вступу, 3 розділів, висновків, списку використаних джерел. Кваліфікаційна робота містить 55 сторінок, основного тексту 47 сторінки, 5 таблиць, 1 рисунок, список використаних джерел з 55 найменувань.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ЦІННОСТЕЙ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ СМИСЛО-ЖИТТЄВИХ ОРІЄНТАЦІЙ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

1.1. Сутнісний зміст і структура смисло-життєвих орієнтацій особистості

Здатність формувати власні смисло-життєві вектори розвитку особистості є феноменологічною властивістю кожної людини. Бути суб'єктом власного життєвого шляху і розвиватися в сучасному культурному та цивілізаційному середовищі дає людині можливість створювати свої власні життєво-чуттєві, смислові орієнтації, які визначають її мотивацію та поведінку. Смисло-життєві орієнтації людина формує, виходячи із цінностей, які визначають життєво-чуттєву спрямованість людини. Остання являє собою складні соціально-психологічні конструкти, які створюються значимими відносинами між особистістю та буттям, в результаті яких людина створює власні життєві стратегії, реалізуючи які вона розвивається як соціальна одиниця, член соціуму.

Цінності кожної людини – це цілий світ, складний, динамічний і суперечливий. Люди оцінюють факти свого життя відповідно до їх значущості та реалізують ціннісне ставлення до світу [6, с.89], виходячи з власного досвіду. Про осмисленість життя людини не можна зробити висновок лише зі знання її об'єктивних обставин. Осмисленість – це щось суб'єктивне, всеосяжна якість внутрішнього життя людини, яка переживається як ідеї та емоції. Коли ми запитуємо про осмисленість життя людини, ми запитуємо про якість її внутрішнього досвіду [14, с. 561].

Цінності та ціннісні орієнтації – це внутрішні пружини, що спонукають поведінку людини, мотиви, які спонукають людину поводитися певним чином. З точки зору соціальної психології, цінності – це переживання значущості,

цінності та пріоритетності виділеної ідеальної сутності (ідеології), яка може бути безпосередньо втілена в об'єкті чи явищі [6, с.88].

Фактично будь-який об'єкт, що належить до цього кола, включаючи навколишній світ, суспільні відносини та природні явища, може бути оцінений з точки зору доброго і поганого, істинного і хибного, краси і потворності, дозволеного і забороненого, справедливого і несправедливого. Наприклад, справедливість, краса і добро є прикладами цінностей, закріплених у масовій свідомості як ідеалізовані атрибути [6, с.89]

Наприклад, справедливість як цінність «загальної справедливості». Люди можуть перейматися ідеєю справедливості навіть тоді, коли в їхньому житті немає справедливих стосунків чи справедливого ставлення, і за таких обставин вони ще більше переймаються ідеєю прагнення до справедливого правосуддя. Таким чином, природа цінностей є апіорною, а не емпіричною. Ми переживаємо цінності незалежно від того, наскільки вони втілені в конкретному соціальному середовищі [6, с. 90]. Таким чином, прагнення людини до справедливості є об'єктивним природним прагненням створити гармонійний лад на основі добра, миру, балансу інтересів та рівноправності.

Цінності відображають ставлення людини до дійсності (певних фактів, подій та явищ), інших людей та самої себе. Ці відносини можуть бути різними в різних культурах, етносах і соціальних групах [8].

За своєю суттю цінності є узагальненими уявленнями про те, що є бажаним для людини і до чого вона повинна прагнути, тобто вони орієнтують людину як цілі, на які вона повинна спрямовувати свої плани, рішення, дії та поведінку [6, с.92].

Чим вища мета життя, тим більше зростає людина. К.Д. Ушинський вважав її вищу, тобто мету життя, ядром людської гідності і людського щастя. Цінності включають в себе і засоби для дослідження цілей. Благородна мета робить діяльність благородною. В ім'я цієї мети не менш високі цілі можуть бути досягнуті лише гідними засобами [6, с.92].

Наявність життєвих цінностей у свідомості людини визначається віковим етапом, на якому вона перебуває, новим розвитком цього періоду і рівнем розвитку суспільства в цілому [6, с.92].

Виняткова важливість цінностей як чинника, що регулює і визначає мотивацію особистості, гарантує її переконання, стабільність і визначає прихильність, моральні принципи і певні правила поведінки, перетворює цінності на об'єкт цілеспрямованого впливу в будь-якому суспільстві [6, с.92].

Відповідно до основних сфер суспільного життя зазвичай виділяють три групи цінностей: матеріальні, соціально-політичні та духовні. Це найвищі цінності, насамперед цінності, що характеризують світ, людське життя, справедливість, свободу, права та обов'язки людей, уявлення про дружбу і любов, родинні зв'язки, цінності діяльності (праця, творчість, творення, пізнання істини), цінності самозбереження (життя, здоров'я), самоствердження, цінності самореалізації, вибір особистісних якостей («чесність», «мужність», «вірність», «відвага»). чесність, сміливість, вірність, справедливість, доброта) [19].

Ціннісні орієнтації в студентському віці поділяються на такі три види: матеріальні, соціально-політичні, духовні.

Матеріальні цінності – це ціннісно значущі природні об'єкти та предмети, тобто засоби праці та речі, які безпосередньо споживаються. Це їжа, одяг, предмети побуту, житлові умови, знаряддя і засоби виробництва, які допомагають підтримувати життя і створюють певні умови існування [18]. Матеріальні цінності, якщо вони відповідають прагненню людини забезпечити собі достойний спосіб життя, певний рівень комфорту і безпеки є нормальними установками у системі життєвих орієнтирів людини. Однак коли матеріалізм досягає критеріїв гонитви за статком, статусом, безперервним збагаченням, яка подекуди суперечить інтересам інших людей і порушує їх, він послаблює духовний розвиток людини і заважає реалізації нематеріальних цінностей.

Соціально-політичні цінності – це цінність соціальних і політичних явищ, подій, політичних актів і моделей поведінки. Соціально-політичні

цінності включають в себе суспільне благо, що міститься в політичних і соціальних рухах, прогресивне значення історичних подій, які сприяють процвітанню суспільства, зміцненню миру і співробітництва між народами[19].

Духовні цінності – це «те, що ми зазвичай називаємо десятком різних понять, ідеалів, норм, цілей, все те, до чого людина прагне, що любить і включає у свій світогляд, світовідчуття і світорозуміння» [18].

Матеріальні цінності, соціально-політичні цінності та духовні цінності, незважаючи на їх відмінності, тісно пов'язані між собою, кожен з них має аспекти іншого типу цінностей. Крім того, існують цінності, які можна віднести і до матеріальних, і до соціально-політичних, і до духовних цінностей. По-перше, є цінності, які мають загальнолюдське значення. Це життя, здоров'я, свобода тощо [19].

Другий критерій класифікації цінностей – за суб'єктом. Тут виділяють особисті, колективні та загальнолюдські цінності.

Особистісна цінність (індивідуальна цінність) – це ціннісна значущість предмета, явища чи ідеї для конкретної людини [23].

Колективна цінність – ціннісна значущість предмета, явища або ідеї для будь-якої спільноти людей (класу, держави, трудового колективу тощо) [23].

Загальнолюдські цінності – це ціннісна значущість об'єктів, явищ та ідей для світової спільноти. До загальнолюдських цінностей належать природні цінності та цінності, що мають глобальний характер і значення, такі як підтримання миру, роззброєння, питання міжнародного економічного порядку тощо [23].

З поняттям «цінність» тісно пов'язане поняття «ціннісна орієнтація». Ціннісна орієнтація – це ранжування цінностей індивідами та групами, коли одні цінності вважаються більш важливими, ніж інші, і це впливає на вибір цілей та засобів їх досягнення. Таблиця 1.1. описує сутнісний зміст і структуру смисло-життєвих орієнтацій особистості.

Ціннісні орієнтації є найважливішим елементом свідомості людини, в якому переплітаються моральні, естетичні, правові, політичні, екологічні, економічні та світоглядні знання, ідеї та переконання.

Таблиця 1.1

Сутнісний зміст і структуру смисло-життєвих орієнтацій особистості

Науковець	Сутнісний зміст	Структура смисло-життєвих орієнтацій
Віктор Франкл	Смисло-життєві орієнтації пов'язані з пошуком сенсу життя, який є основним мотиватором діяльності людини.	Три рівні: екзистенційний, духовний та особистісний сенс
Абрахам Маслоу	Орієнтації визначаються ієрархією потреб, де найвищим рівнем є потреба в самореалізації.	Піраміда потреб: фізіологічні потреби, потреби в безпеці, соціальні потреби, потреби в повазі, потреби в самореалізації
К. Обухівська	Цінності, які є важливими для особистості і визначають її життєвий шлях.	Інструментальні і термінальні цінності, які визначають життєві цілі і способи їх досягнення
Джеймс Маккі	Смисло-життєві орієнтації пов'язані з роллю особистості в соціумі та її відчуттям важливості своєї діяльності.	Включає такі аспекти, як цінності, цілі, мотивація та соціальні ролі
Д.Леонтьєв	Орієнтації визначаються індивідуальними та соціальними чинниками, які формують систему цінностей та життєвих цілей.	Моделі смислу життя: внутрішні (особистісні) і зовнішні (соціальні) фактори

Дж. [8].

Цінності значною мірою визначають світогляд людини, рівень її духовно-культурного, соціального та інтелектуального розвитку, а також вибір, який людина робить між матеріальними та нематеріальними благами. Як елемент структури особистості ціннісні орієнтації являють собою єдність думок, почуттів і практичних дій. У формуванні ціннісних орієнтацій бере участь весь минулий життєвий досвід людини. Психологічною основою ціннісних орієнтацій є різноманітна структура потреб, мотивів, інтересів, ідеалів та переконань, тому цінності є непостійними і змінюються в процесі діяльності [4].

Ціннісні орієнтації належать до внутрішньої структури особистості і формуються під впливом життєвого досвіду в процесі соціалізації та соціальної адаптації. Ціннісна орієнтація збігається з ідеалами і формує відповідну ієрархію життєвих цілей та засобів їх досягнення [36, с. 96].

Ціннісні орієнтації проявляються і розкриваються через оцінку себе, інших та життєвих ситуацій, здатність структурувати життєві ситуації, прийняття рішень у конфліктних ситуаціях та вміння знаходити вихід із проблемних ситуацій. В особистих кризових ситуаціях людина має можливість підтвердити правильність своїх цінностей і визнати необхідність їх зміни або модифікації. Замислюючись про сенс життя, люди часто знаходять протиріччя в діапазоні цінностей, якими вони користуються. У таких випадках успішне подолання кризи та мінімізація втрат значною мірою залежить від розвитку особистісної рефлексії, динамічних характеристик та відкритості ядра Я-концепції до змін. Ядро Я-концепції включає особисті цінності та смисложиттєві установки, переважно позитивні уявлення про себе та свою автентичність [18].

Смисло-життєві орієнтації студентської молоді базуються і на пошуку сенсу життя. Життя може переживатися як значуще, коли відчувається, що воно має значення, що виходить за межі тривіального або миттєвого, має мету або має зв'язність, яка виходить за межі хаосу» [14, с.579].

Таким чином, ціннісні орієнтації є гнучкою системою, що забезпечує вільний вибір і всебічне врахування інтересів і потреб особистості в процесі пошуку та реалізації сенсу її життя. Вона включає суспільні цінності і механізми індивідуальної діяльності та поведінки. Іншими словами, вона реалізує індивідуальні уявлення про вибірковість людської поведінки та сенс життя.

1.2. Роль та місце професійних цінностей у структурі смисло-життєвих орієнтацій молоді

Специфіка і динаміка соціального життя породжують значні зміни в менталітеті, в популяційній структурі особистості і особливо у випадку з молоддю. Якщо говорити узагальнено, то цінності супроводжують дії людини, орієнтують їх і направляють в сенсі виконання поставлених цілей. Люди в суспільстві належать до певної соціальної групи і є носіями її цінностей і норм. Однак у процесі життєдіяльності люди переміщуються як горизонтально, так і вертикально в межах соціальної структури. Соціальна мобільність призводить до трансформації старих способів життя, цінностей, норм, моделей поведінки та мовних кодів на ті, що є прийнятними в новій соціальній групі. Ця зміна позиції індивіда в соціальній системі координат робить його новою людиною.

Система ціннісних орієнтацій є важливим регулятором активності людини, оскільки вона дозволяє співвідносити індивідуальні потреби і мотиви з усвідомленими та прийнятими особистістю цінностями й нормами соціуму[18, с. 34].

Цінності, прийняті певною соціальною групою, визначають її поведінкові норми, а порушення цих норм карається. Людина, що належить до соціальної групи, великої чи малої, повинна підкорятися законам цього суспільства, не порушувати їх і не наслідувати цінності інших груп. Протиріччя між нагальною потребою у формуванні ціннісних орієнтацій національного

суспільства та впровадженні в навчально-виховний процес вищих навчальних закладів програм формування і розвитку ціннісних орієнтацій молоді та фактичним рівнем розробки цієї теми в сучасній науці робить тему ціннісних орієнтацій сучасної студентської молоді актуальною. У юнацькому віці особливого значення набуває чітко визначена система ціннісних орієнтацій особистості: як зазначає Є. Головаха, «плануючи майбутнє і намічаючи конкретні події, плани і цілі, людина виходить, перш за все, з ієрархії певних цінностей, виражених у її свідомості» [44, с. 70 – 74]. Неузгодженість уявлень про майбутнє є наслідком неузгодженості ціннісних орієнтацій і невміння робити вибір у найважливіших сферах свого життя [44, с. 70 – 74].

Конкуруючі цінності, що мають однакову важливість у свідомості людей, створюють невизначеність у життєвому виборі та ускладнюють визначення пріоритетних сфер для людини. Дослідники вважають, що найважливішою передумовою успішної майбутньої самореалізації є цілісна система ціннісних орієнтацій, яка є основою для формування осмислених і хронологічно послідовних життєвих цілей і планів. О. Іванова визначає актуальні цінності як основу, на якій формуються ціннісні орієнтації сучасної української молоді. Авторка стверджує, що в процесі здобуття вищої освіти студенти мають не лише засвоїти конкретні знання та набуті професійних навичок, а й сформувати ціннісні орієнтації, характерні для певної професії [48].

Уявлення про відносно віддалену майбутню професію, сім'ю та інші сфери життя формуються у людини вже у віці 14-15 років. Юнаки та дівчата мають реалістичні очікування щодо свого майбутнього професійного та сімейного життя. Однак їхні прагнення є менш реалістичними у сферах освіти, соціального просування та матеріального споживання. Високі прагнення в цих сферах не завжди підкріплені відповідною професійною орієнтацією. Студентство визначається як особлива соціальна група, що характеризується особливим чином організованою і просторово-часовою структурованою системою умов життя, праці, побуту і дозвілля, соціальною поведінкою,

психологією і ціннісними орієнтаціями. За словами Е. Еріксона, вступ до вищих навчальних закладів є «юридично встановленою затримкою», яку він називає «психосоціальним мораторієм» у контексті формування системи цінностей [11, с. 45].

Однак, на думку багатьох авторів, найважливішим періодом для людини з точки зору того, що відбувається в період професійного та особистісного самовизначення і розвитку особистості, є період навчання. Суспільство ставить нові вимоги до молодих фахівців і закликає до відродження і розвитку національної культури та національної освіти. Виховання фахівців полягає не лише в озброєнні їх системою спеціальних знань і навичок, а й у прилученні до цінностей та ідеалів національної культури. Вони зобов'язані бути справді людяними і конструктивними трансляторами цінностей та рольовими моделями ціннісно-сформованого характеру. Проаналізуємо ціннісні орієнтації студентської молоді. Для цієї категорії характерна спрямованість у майбутнє, розвиток фізичної та розумової компетентності, яка часто трансформується у впевненість у собі.

Характерною рисою студентської молоді є перегляд цінностей, а моральний світогляд лише розвивається та систематизується. При аналізі складних явищ навколишньої дійсності їм часто не вистачає гнучкості та життєвого досвіду старшого покоління. Тому відсутність необхідного досвіду, юнацький максималізм і висока емоційна збудженість роблять цей період життя складним, але в той же час це час, коли стає зрозумілим напрямок ціннісних орієнтирів.

Вирішення соціально-економічних, освітніх та виховних проблем суспільства потребує вдосконалення ціннісної підготовки майбутніх фахівців, від якої залежить психічне здоров'я нації, рівень ціннісної вихованості молодих громадян, їх успішна чи неуспішна адаптація до нових соціально-економічних умов та конкурентоспроможність на ринку праці [20, с. 9].

Саме ціннісні орієнтації визначають духовний стрижень особистості, виражають ставлення до світу і самої себе, впливають на спрямованість і зміст

соціальної діяльності, надають сенс життю і є системоутворюючим елементом світогляду. Домінуючі в суспільстві цінності можуть визначати рівень культурного розвитку, ступінь цивілізованості та інтереси, що переважають у суспільстві [38].

Вивчення мотивів вибору професії та системи ціннісних орієнтацій студентської молоді може слугувати інструментом для виявлення змін у суспільстві щодо перспектив отримання вищої освіти та професійної підготовки. Так, С. Замогильний, Ю. Ставропольський та Т. Дорждагва стверджують, що «молодь як соціологічний об'єкт включена як активна соціальна група в механізми економічного і соціального розвитку, а теоретичне і прикладне вивчення соціальних проблем цієї групи є одним з напрямків соціологічної науки, що найбільш активно розвивається» [47, с. 88].

В принципі, ціннісні орієнтації та установки – це соціальні норми і культурні цінності, які людина засвоїла і прийняла, і які слугують основним засобом постановки життєвих цілей і їх досягнення. Вони відіграють важливу роль у регулюванні соціальної поведінки молодих людей і є продуктом соціалізації. У минулому успіх виховання молоді вимірювався одним критерієм: наскільки досвід, знання та цінності, накопичені старшим поколінням, були передані дітям.

Сьогодні цього явно недостатньо. Молодь сьогодні є не лише об'єктом виховання, а й суб'єктом соціальної активності, що вимагає кардинально іншого підходу до проблеми соціалізації молоді, одним з місць для реалізації якої є вищі навчальні заклади. Важливою складовою більш глибокого розуміння та змістовного вивчення проблеми ціннісних орієнтацій студентської молоді є міждисциплінарний підхід, який часто використовується в наукових дослідженнях. У цьому напрямі фахівці різних галузей науки активно публікують навчально-методичні матеріали, підручники, автореферати дисертацій, монографії, наукові статті та тези доповідей [67, с. 223].

Так, у філософських працях сучасних науковців піднімається питання активності суспільства, системи освіти, громадсько-політичного життя молоді

та патріотичної свідомості як засобу розвитку ціннісних орієнтацій майбутніх поколінь В. Баранівський вказує на певний «негатив» у структурі та системі ціннісних орієнтацій молодого покоління Він наводить причини ситуації, що склалася, та пропонує альтернативні шляхи вирішення за допомогою системи вищої освіти. Водночас автор звертає увагу на позитивні тенденції, а саме зростання патріотичної свідомості та активності молоді в громадсько-політичному житті суспільства [8, с. 39-40].

С. Драга наголошує на зростанні суспільного інтересу та концентрації уваги на студентстві. На думку автора, студентство як майбутня політична сила є важливим елементом політичного життя суспільства і тому в навчальних планах вищих навчальних закладів необхідно ввести в кожен курс гуманітарних дисциплін спеціальні розділи, які сприяють формуванню ціннісних орієнтацій молоді [46, с. 30].

Система ціннісних орієнтацій молодого покоління є психологічною характеристикою зрілої особистості, яка фіксує осмислене ставлення людини до соціальної дійсності і тим самим визначає спрямованість її поведінки. Як елемент структури особистості ціннісні орієнтації характеризують внутрішню готовність людини до здійснення певної діяльності з метою задоволення потреб та інтересів, а також вказують на спрямованість її поведінки.

Ю. Семенова класифікує кілька типів ризикових ситуацій, які відображають основні етапи процесу соціального становлення молодої людини на: «По-перше, ризики, пов'язані із загрозами здоров'ю та життю молодих людей. По-друге, ризики, пов'язані з невизначеністю та нерівністю життєвих можливостей. По-третє, ситуації, пов'язані з невизначеністю можливостей для самореалізації. По-четверте, ситуації невизначеності цінностей і норм, включаючи ризик соціальної дезорієнтації, аномії та відключення від соціальних інститутів» [69, с. 53].

Дослідниця зазначає, що ціннісні орієнтації молоді за останні 30-40 років зазнали значних змін, особливо щодо важливості роботи. Якщо за радянських часів, у 1960-х - на початку 1970-х років, цінність цікавої роботи

посідала перше місце серед молоді, її обирали щонайменше дві третини респондентів, то сьогодні вона посідає четверте місце [69, с. 50 – 54]. Це пов'язано, зокрема, з особливою соціальною значущістю праці та скасуванням ідеології трудового виховання в ході реформ. З сучасних медіа зник образ чесного працівника, передовика виробництва і взагалі робітника. Бути робітником, техніком чи інженером вже не дуже престижно. На зміну «героям праці» прийшли «ідоли споживання» (поп-зірки, коміки, пародисти, астрологи тощо) [56].

Таким чином, система ціннісних орієнтацій особистості є багатофункціональним психологічним феноменом. Сьогодні відбувається переоцінка цінностей. Насамперед, у молодого покоління формуються нові життєві орієнтації та професійні стратегії. Природа та структура ціннісних орієнтацій студентської молоді є предметом дослідження науковців у галузі філософії, педагогіки, психології та соціології. Це зумовлено тим, що ціннісні орієнтації українського суспільства загалом і студентської молоді зокрема змінюються. Під час навчання в університеті студенти усвідомлюють свою приналежність до української нації, їм прищеплюються почуття поваги до історії, культури, традицій і звичаїв країни, які виступають активною силою політичних змін. Ціннісні орієнтації гармонізують та інтегрують духовний світ особистості, визначають її соціальну значущість, зумовлюють цілісність, унікальність та неповторність людини, регулюють її поведінку та діяльність у суспільстві, впливають на її вчинки та поведінку.

Стійкість і внутрішня гармонійність системи цінностей гарантує такі якості характеру, як чесність, надійність, вірність певним принципам та ідеалам, здатність до добровільних зусиль в ім'я цих ідеалів і позитивне ставлення до життя. З іншого боку, нерозвиненість ціннісних орієнтацій є ознакою інфантильності та домінування зовнішніх «стимулів-реакцій» у поведінці людини, тобто недостатньої особистісної зрілості [8].

Ціннісні орієнтації студентської молоді є культурною складовою особистості. На різних вікових етапах на перший план з певною періодичністю

виходять ті чи інші аспекти розвитку системи ціннісних орієнтацій. Це яскраво проявляється у ціннісних орієнтаціях студентів у політичній, комунікативній, культурній та соціальній сферах. Дослідники розрізняють матеріальні та духовні культурні цінності. Саме розробка теорії життєвих цінностей дає можливість відповісти на такі освітні питання, як сенс життя, його істинна та хибна цінність, життєвий оптимізм, у чому полягає справжнє щастя людини тощо [50, с. 12].

Соціальний статус і самопочуття молоді сьогодні формується під впливом її світоглядних, політичних, моральних, правових, художньо-естетичних ціннісних орієнтацій.

Щодо культурних ціннісних орієнтацій молоді, то тут спостерігається прагнення бути ближче до моди і «красивого» життя. Цінності класичної культури втрачають своє колишнє значення і стають неактуальними та чужими. У ціннісних орієнтаціях студентської молоді пріоритетною стає споживацька спрямованість: за результатами соціологічного опитування, проведеного Л. Сокрянською, 63% молодих людей проводять вільний час за комп'ютером або з друзями, переважно слухаючи розважальну музику. З іншого боку, 26% студентів відвідують студії та гуртки, 4% витрачають час на самоосвіту, а 7% - на заняття спортом. Це наочно демонструє проблеми культурної ідентичності молоді, зростаючу стандартизацію культурного споживання та поведінки, пасивне споживацьке ставлення до культури [66, с. 221].

Таким чином, ціннісні орієнтації відіграють провідну роль у житті молодих людей. Це пов'язано з тим, що ціннісні орієнтації визначають мету і сенс життя людини і проявляються у всіх сферах життєдіяльності людини. Ціннісні орієнтації не є константою, навпаки, вони є векторами реалізації гнучких установок і пріоритетів, які можуть змінюватись залежно від впливу різних факторів впродовж життя людини. Вона суперечлива і динамічна, відображає суттєві зміни у взаємозалежних відносинах між особистістю і суспільством, зміни в житті, швидкоплинні і несподівані життєві ситуації тощо, відповідно до норм і правил, визначених часом і суспільством.

1.3. Чинники та етапи формування професійних цінностей студентів як важливого елементу їх смисло-життєвих орієнтацій

Сучасний етап розвитку українського суспільства пов'язаний з кардинальними змінами в соціальному, економічному та культурному житті, суспільними трансформаціями, що супроводжуються аномією (руйнуванням) ціннісно-нормативних систем як спільної основи соціальної інтеграції. Імпорт західних інституцій: культурних норм, звичок споживання, поведінки, моди, спілкування тощо – розмиває національну ідентичність та базис консолідації суспільства. Саме тому формування в українській молоді загальнолюдських цінностей та ціннісних орієнтацій набуває особливого значення в українському суспільстві: соціально-демократичні чинники (стосуються розвитку України як незалежної демократичної держави) та соціально-економічні чинники (соціальні та економічні зміни призвели до того, що значна кількість молоді опинилася в ситуації труднощів і суперечностей в інтерпретації та розумінні домінуючих цивілізаційних цінностей у житті).

Рівень сформованості такої базової освіти визначає не лише глибину і стійкість поглядів, переконань і патріотизму, а й громадянську позицію та соціальну активність особистості, усвідомлення нею місця і ролі держави в політичному, соціально-економічному та культурному житті.

Основним чинником, що формує найбільш загальні цінності, є суспільство. Для кожного етапу розвитку суспільства характерна своя система цінностей, що визначається найбільш поширеною ієрархією цінностей, яка слугує нормативною основою, в межах якої індивіди співвідносять свої особисті цінності. Соціальні зміни також призводять до переоцінки базових життєвих цінностей. Це призводить до критичного осмислення досвіду попередніх поколінь, формування нових уявлень про своє професійне та

соціальне майбутнє, а також до переоцінки як загальнолюдських, так і професійних цінностей, оскільки нові умови в суспільстві змінюють традиційне ставлення до багатьох професій.

Таким чином, ціннісні орієнтації формуються в процесі набуття людиною певного соціального досвіду і проявляються в її переконаннях та інтересах, що представлено в таблиці 1.3. Процес формування ціннісних орієнтацій відбувається від конкретного до абстрактного. Спочатку формується ставлення до певних людей та їхніх вчинків, на основі якого формуються принципові установки людини; Л. Гавриляк [40, с. 72] зазначає, що ціннісна орієнтація людини формується під впливом ціннісної системи суспільства, яка змінюється з історичним розвитком.

Таблиця 1.3

Чинники та етапи формування професійних цінностей студентів як важливого елементу їх смисло-життєвих орієнтацій

Чинник	Опис	Етап формування	Опис
Соціальне середовище	Вплив родини, друзів, колег та суспільства в цілому	Первинний етап	Формування базових цінностей і переконань під впливом оточуючого середовища
Освіта	Вплив навчальних закладів, педагогів і навчальної програми	Академічний етап	Розширення та поглиблення знань про професію, розвиток професійних навичок і цінностей
Особистий досвід	Власний життєвий і професійний досвід студента	Практичний етап	Закріплення професійних цінностей через практичну діяльність і рефлексію власного досвіду
Кар'єрні орієнтири	Цілі, амбіції та прагнення студента у вибраній професії	Мотиваційний етап	Визначення особистих кар'єрних цілей, орієнтація на досягнення успіху в професії
Професійні і спільноти	Вплив професійних організацій, об'єднань співтовариств	Інтерактивний етап	Взаємодія з колегами, участь у професійних заходах, обмін досвідом і знаннями
Культура організації	Корпоративна культура місця роботи, цін	Інтеграційний етап	Інтеграція професійних цінностей в контексті організації, ад

	ності та етика організації		аптація до корпоративної культури
--	----------------------------	--	-----------------------------------

Дж. [32].

На сучасному етапі суспільного розвитку роль духовної складової у ціннісних орієнтаціях зменшується, а матеріальної – зростає. Формується споживацький менталітет, а заздрість, егоїзм, прагматизм та егоцентризм стають домінуючими характеристиками людей, у тому числі й студентської молоді. У цьому контексті виникає потреба в удосконаленні навчальної діяльності студентів та поверненні загальнозначущих моральних цінностей на перше місце в ієрархії ціннісних орієнтацій особистості. Тому важливо виховувати студентів на основі досвіду українського народу.

Зрештою, цінність української народної педагогіки полягає в її органічній єдності зі способом життя, історією, культурою та родинними традиціями народу. Народна педагогіка включає в себе численні засоби навчання і виховання, найбільш репрезентативними з яких є рідна мова, усна народна творчість, народна міфологія і символіка, народне мистецтво, народні традиції, звичаї та обряди, народна гра, іграшки, обряди і свята, безпосередня особиста праця, природа, колискові пісні, забавлянки, оповідання, казки, частівки, забави, заклинання, родинно-побутова атмосфера, приклад старших, дитяча самодіяльність, народні приказки, прислів'я та афоризми. Ідеї та засоби народної педагогіки глибше і повніше втілюють людську духовність [24].

Цінність розумової праці, освіти та знань продовжує знижуватися в очах молоді. Що стосується культурних цінностей сучасної молоді, то суспільство, в якому матеріальний добробут і достаток є першочерговими, формує їхню культуру та життєві потреби. Електронні ЗМІ займають значну частину їхнього вільного часу і слугують важливим інструментом формування духовного світу, культурних цінностей та світоглядних орієнтирів сучасної молоді. Зокрема, для 1/3 молодих людей перегляд телевізійних програм є основним видом діяльності у вільний час. Наприклад, за даними дослідників, для багатьох молодих людей універсальним є акт купівлі широко розрекламованих товарів. Залучення до світу престижних і красивих речей стає самоціллю і сенсом існування. Культ

моди, предметів і споживання домінує і універсалізує свідомість молодих людей. Класична культура починає втрачати свою цінність і привабливість.

Аналіз ситуації з політичними уподобаннями молоді показує, що вони є досить поляризованими. Лише 13,2% молодих людей завжди цікавляться внутрішньополітичними подіями, тоді як 33,4% взагалі не цікавляться політикою. Політичні цінності молоді є досить реалістичними. Політика розглядається молодими людьми як засіб здобуття авторитету та лідерства [18].

У 21 столітті розвиток та світогляд молоді суттєво змінився. Порівняно з попередніми роками, молодь стала більш вільною та незалежною і починає орієнтуватися в сучасному суспільстві. Однак незалежність не завжди є позитивним явищем: якщо 10-20 років тому головними викликами для молодих людей були навчання, повага до старших та шанування батьків, то сьогодні молодь все менше цікавиться думкою батьків та друзів, а егоїстична природа молоді стає все більш помітною.

Таким чином, ціннісна орієнтація – це, перш за все, перевага певного змісту як принципу формування життя і готовність діяти відповідно до нього. У цьому випадку ціннісні орієнтації – це, відповідно, загальна спрямованість інтересів і прагнень особистості, ієрархія особистісних зразків, цілей і мотиваційних програм, уявлення про реалістичність і механізми вибору за критеріями значущості, ступінь готовності і рішучості до здійснення свого життєвого «проекту», спрямованість на досягнення цілей.

Ціннісні орієнтації людини не лише визначають мотивацію її поведінки, але й становлять її світогляд. Ціннісні орієнтації молоді формуються в процесі соціалізації під впливом виховання та навчання. В умовах постійно зростаючого інтересу до студентської молоді як важливого елементу політичного життя суспільства, система освіти повинна чітко орієнтуватися на гуманітарні дисципліни, щоб краще сприяти формуванню ціннісних орієнтацій студентів, які необхідні суспільству, оскільки молодь є реальною політичною силою [8, с. 44]. Формування ціннісних орієнтацій студентів можна виразити трьома етапами. На другому етапі засвоєння цінності відбувається через створення

комунікативно-інтегративних функціональних одиниць емпіричної репрезентації, тоді як третій етап ґрунтується на діяльності, зумовленій внутрішнім ставленням особистості до об'єктивних умов життєвого шляху [70, с. 227].

Таким чином, історія людства сформувала ідеальне уявлення про людину як особистість, сутністю якої є духовне устремління. Ідея «людини на 50» сьогодні є глобальною і самоочевидною концепцією. Педагогічні аспекти цінностей та ціннісних орієнтацій розглядаються в контексті виховання, емоційного розвитку, освіти та зростання світогляду особистості. У цьому ракурсі заслуговує на увагу фундаментальний висновок І. Беха про те, що «духовно недосконале “Я” може бути перетворене на духовно досконале “Я” завдяки вищим цінностям, до яких людина прагне, і в цьому випадку цінності відповідають істинному мірилу духовного “Я” людини і визначають його справжню якість» [10, с. 6].

Отже, сучасна вища освіта має спрямовувати свою діяльність на те, щоб допомогти майбутнім фахівцям набути ціннісних орієнтацій, які сприятимуть їхньому професійному становленню та подальшій самореалізації в суспільстві. Адже студенти набувають певних професійних навичок і водночас пізнають розмаїття національних культур, збагачуються новими знаннями, переосмислюють раніше набуті цінності та прагнуть до вдосконалення і сприйняття нових цінностей, актуальних для їхньої майбутньої професії.

Таким чином, процес формування ціннісних орієнтацій студентів у вищих навчальних закладах є безперервним, усвідомленим і цілеспрямованим осьовим, що ґрунтується на принципах державницької спрямованості, гуманізації навчально-виховного процесу, цілісності, акмеології, суб'єкт-суб'єктної взаємодії та превентивного характеру, базується на взаємодії внутрішньо значущих чинників і зовнішніх факторів, які активно і творчо сприймаються студентами. слід розглядати як процес становлення, метою якого є збагачення привласнення цінностей, сутнісних сил особистості, духовних

орієнтирів розвитку, що виявляється у принциповій недосконалості самодостатності цінностей.

Висновки до розділу 1

Дослідження теоретичних основ професійних цінностей як відображення смисло-життєвих орієнтацій студентської молоді дозволяє глибше зрозуміти їхню феноменологічну сутність, структуру та взаємозв'язок. Кожна людина унікальна і тому неповторними є її позиціонування у бутті, світогляд та шлях створення життєво-чуттєвих смислових пріоритетів, що керують свідомістю та вчинками людини.

Смисло-життєві орієнтації особистості, які формуються на основі ціннісних уявлень, є ключовими для визначення життєвих пріоритетів, мети і сенсу діяльності. Вони відіграють важливу роль у побудові особистісного та професійного самовизначення молоді. У структурі смисло-життєвих орієнтацій професійні цінності займають особливе місце, оскільки вони визначають мотиваційні аспекти вибору та побудови кар'єри, впливаючи на рівень професійної самооцінки та задоволення від роботи.

Формування професійних цінностей є складним процесом, що проходить кілька етапів і підпадає під вплив ряду чинників, таких як соціальне середовище, досвід навчання, професійні очікування та особистісні інтереси.

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ЦІННОСТЕЙ У СТРУКТУРІ СМИСЛО-ЖИТТЄВИХ ОРІЄНТАЦІЙ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

2.1. Методологія та організація емпіричного дослідження

Процес вивчення сенсу напрямку життя людини в кризовій ситуації під час війни має свої специфічні етапи. Аналіз відповідної літератури [38] дозволив структурувати цей процес на кілька важливих етапів.

На першому етапі вивчення сенсу спрямованості життя індивіда (підготовка) в ситуації війни були зібрані попередні дані, які дозволили висунути гіпотезу: під впливом війни відбуваються зміни і трансформації сенсу спрямованості життя і смисло-життєвих орієнтацій. з життя окремої людини відбуваються. Ця гіпотеза перевіряється на наступному етапі.

Етап II (вивчення значення напрямку життя індивіда в умовах війни): використовуючи певні методики, збираючи дані і комбінуючи кілька методів дослідження, можна визначити напрямок життя індивіда.

Етап III (обробка даних): на цьому етапі проводиться кількісний і якісний аналіз отриманих даних щодо напрямку сенсу життя індивіда в стані війни, а також аналізуються наявні дані.

Первинний аналіз – було проведено аналіз індивідуальних відповідей на

запитання респондента. Було встановлено зв'язок між даними первинного Узагальнення-первинного аналізу та раніше висунутою гіпотезою. Порівняльний (вторинний) аналіз - відповіді на одні і ті ж або схожі питання з різних анкет були виділені і постійно повторювалися. Вторинний синтез полягає в об'єднанні відповідей всіх респондентів і порівнянні їх з гіпотезою про те, що зміни і трансформація в напрямку життя, а також сенсу життя людини відбуваються під впливом війни і є встановленням важливої закономірності.

Етап IV (інтерпретація результатів): на цьому етапі дається опис отриманих даних і виявляється правильність запропонованої дослідницької гіпотези.

Джерелами для визначення впливу війни в Україні на уявлення молоді про сенс життя є науково-психологічна та Психодіагностична література, а також результати тестування респондентів.

Предметом дослідження є психометричні показники психологічного тесту, зокрема, рівень усвідомленості життя, цілі життя, процеси життя, ефективність життя, траєкторія контролю Я, траєкторія контролю життя.,

«Нейтральне ставлення», сенс життя життя, ставлення до оточуючих, рівень мотивації до пошуку і реалізації нових можливостей, сила особистості, духовні зміни, підвищення цінності життя, ставлення до оточуючих.

Для дослідження обраної тематики було взято вибірку з 50 учасників, з яких жінок – 30 осіб, а чоловіків – 20 осіб.

Згідно досліджень вітчизняних науковців, нами було обрано вік респондентів в діапазоні від 18 до 25 років (Рис.2.2)

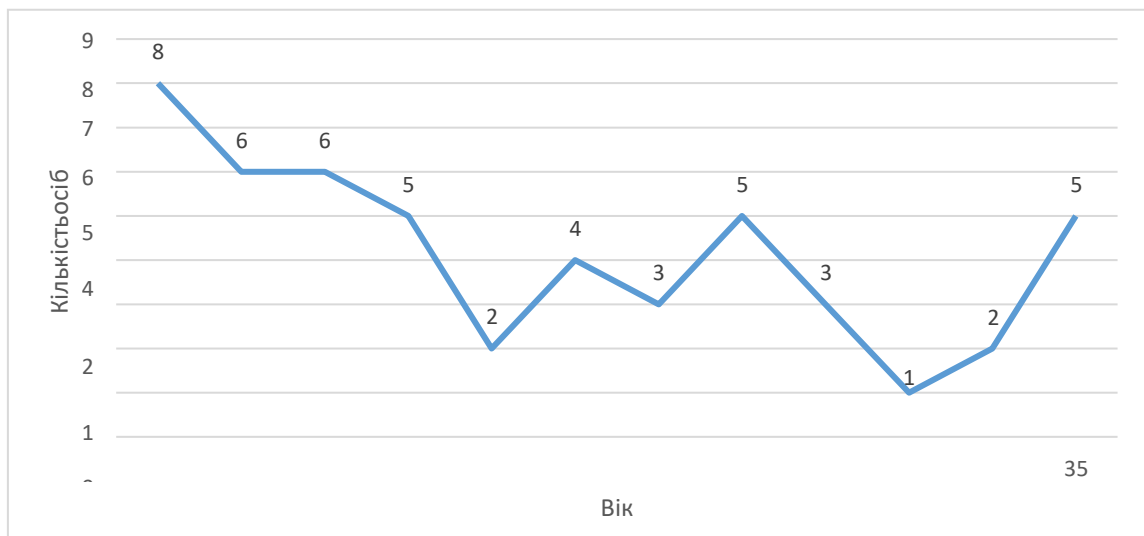

Рис.2.2.Віковий склад досліджуваної групи

Детальний опис вибірки респондентів дозволяє глибше зрозуміти їх соціально-демографічний профіль, професійну зайнятість, рівень освіти, сімейний та соціально-економічний статус, а також рівень стресу та почуття сенсу життя. Ця інформація є ключовою для аналізу впливу війни на уявлення про сенс життя в період молодості:

Гендерний розподіл:

Жінки: 30 осіб (60%)

Чоловіки: 20 осіб (40%)

Було проведено аналіз науково-методичної літератури щодо впливу війни в Україні на уявлення про сенс життя в період молодості. Було розглянуто причини виникнення даного феномену. Також було зазначено, що адаптаційні процеси даної категорії людей до стресових факторів є важливим етапом в корекції їхньої сенсо-життєвої орієнтації.

На основі отриманих даних було складено групи, обрані засоби корекції та розроблена методика корекційних занять із саморегуляції в осіб молодого віку з урахуванням їхніх індивідуальних психоемоційних особливостей.

Результати проведеного дослідження можуть бути корисними практикуючим психологам, педагогам, соціальним працівникам, та іншим фахівцям, які надають психологічну підтримку особам в період молодості.

Емпіричні методи.

Для дослідження впливу війни на уявлення про сенс життя в період молодості використовувалися такі психологічні методики як:

1. Тест смисло-життєвих орієнтацій (СЖО) (Додаток А) Автор: Д.О.Леонтьєв

Мета використання: ця методика використовується для оцінки основних аспектів смисло-життєвих орієнтацій: цільової спрямованості,

ціннісного змісту, задоволеності життям. Вона допомагає виявити, як респонденти бачать сенс свого життя в умовах війни та яких змін зазнають їх життєві орієнтири.

2. Тест «Ціль в житті» (Додаток Б) Автор: В. Франкл

Мета використання: Цей тест спрямований на виявлення наявності та усвідомлення цілей в житті респондентів. Використовується для оцінки того, як війна впливає на постановку цілей та сенсу в житті, а також на здатність респондентів знайти сенс в важких життєвих обставинах.

3. Опитувальник сенсу життя (MLQ) (Додаток В) Автор: М. Стегер

Мета використання: Опитувальник MLQ (Meaning in Life Questionnaire) використовується для вимірювання наявності сенсу в житті та його пошуку. Він допомагає визначити, наскільки респонденти відчувають сенс своєму життю і як активно вони шукають новий сенс під впливом війни.

4. Тест «Сенсо-життєвий кризис» (Додаток Г) Автор: К. В. Карпинський

Мета використання: Цей тест використовується для виявлення наявності та ступеня сенсо-життєвого кризи у респондентів. Він дозволяє зрозуміти, як війна впливає на почуття сенсу життя та чи переживають респонденти кризові моменти у своєму життєвому шляху.

5. Опитувальник САН (Додаток Д) Автор: група авторів

Мета використання: цей опитувальник оцінює поточний стан самопочуття, активності та настрою респондентів. Він допомагає виявити, як війна впливає на їх загальне психологічне та емоційне самопочуття, що є важливим для розуміння загальної картини впливу війни на сенс життя.

Нами було використано метод інтерв'ю з експертами, що є спрямованим діалогом, способом отримання соціально-психологічних даних за допомогою усного опитування.

Мета використання: цей метод, який використовується для отримання глибокого розуміння конкретної теми або проблеми шляхом спілкування з фахівцями в даній сфері.

Використання цих методик у комплексі дозволяє отримати

багатовимірну картину того, як війна впливає на різні аспекти життя в період молодості, включаючи їх особистісні характеристики, смисложиттєві орієнтації, цільові установки, переживання сенсу життя, наявність сенсожиттєвих криз та загальний емоційний стан. Це, в свою чергу, сприяє глибшому розумінню впливу воєнних подій на уявлення про сенс життя в період молодості.

Створений тест сенсожиттєвих орієнтацій є модифікованою версією тесту розробленого Дж. Крамбо та Л. Махоліка. Цю методику адаптував Д. А. Леонтьєв, і вона складається з 20 запитань [81]. Для аналізу отриманих результатів тестування використовується наступна градація:

1. Цілі в житті (ЦЖ):

Що вимірює: Наявність у людини цілей, що надають їй життєво сенсі перспективу.

Високі значення: Людина має чіткі, осмислені цілі і бачить своє життя перспективним.

Низькі значення: Відсутність чітких цілей, труднощі у визначенні напрямку життя.

2. Процес життя (ПЖ):

Що вимірює: Наскільки людина задоволена своїм життям на даний момент.

Високі значення: Задоволеність теперішнім життям, відчуття радості і повноти життя.

Низькі значення: Незадоволеність теперішнім життям, відчуття порожнечі.

3. Результативність життя (РЖ):

Що вимірює: Усвідомлення людиною того, що її життя має сенс завдяки досягнутим результатам.

Високі значення: Відчуття значущості досягнутого, усвідомлення результатів своїх зусиль.

Низькі значення: Відсутність відчуття важливості своїх досягнень, недооцінка власних результатів.

4. Локус контролю – Я (ЛК-Я):

Що вимірює: Наскільки людина вважає себе господарем свого життя, здатно

юкерувати своїми діями.

Високі значення: Впевненість у своїй здатності контролювати життя і приймати рішення. Низькі значення: Відчуття безпорадності, залежність від зовнішніх обставин.

5. Локус контролю – Життя (ЛК-Ж):

Що вимірює: Переконаність людини в тому, що життя піддається контролю і впливу.

Високі значення: Віра в те, що життя можна контролювати і впливати на нього.

Низькі значення: Відчуття хаотичності життя, залежність від випадковості й.

Шкала тесту СЖО дозволяють скласти цілісне уявлення про те, як людина сприймає і оцінює сенс свого життя, які аспекти для неї важливі, і де можливі проблеми або дискомфорт, що потребують уваги і роботи.

Отже, для визначення сенсожиттєвих орієнтацій використовуються п'ять напрямків шкали: «Цілі у житті», «Процес життя», «Результативність життя»,

«Локус контролю – Я» та «Локус контролю – життя». Високі або низькі бали на цих напрямках допомагають робити відповідні висновки про сенсожиттєві орієнтації.

Щоб оцінити ступінь просування до мети та визначити, чим є досліджувана особистість життєві цілі, можна скористатися психологічним тестом «Ціль в житті», який був описаний у праці Віктора Франкла [69]. Франкл вважав, що фактор «сенс» життя, тобто мета або ціль, є важливішим, ніж просте задоволення. Тест складається з 20 тверджень, де треба обвести значення шкали, що найбільш відповідає власній думці. Мінімальна та максимальна кількість балів відповідає найінтенсивнішим емоціям, протилежним за характером.

«Нейтральне ставлення» означає, що у досліджуваної особистості немає власної думки з цього питання.

Для підрахунку загального результату необхідно просумувати

обведені цифри: якщо сума виявиться меншою за 92, це означатиме, що у житті досліджуваної особистості явно не вистачає сенсу та мети.

- якщо результат перебуває в інтервалі від 92 до 112, це свідчатиме про те, що досліджувана особистість недостатньо ясно уявляє собі мету (сенс) життя.

- якщо результат перевищує 112, то досліджуваної особистості єсна і зрозуміла мета (сенс) у житті.

Ще одним варіантом тесту, який пропонується застосувати під час дослідження трансформації сенсу життя особистості під час війни, є тест, призначений для вимірювання рівня мотивації до пошуку сенсу життя та усвідомлення цього сенсу – «Опитувальник сенсу життя» (MLQ).

Цей тест був розроблений американськими психологами з Університету штату Колорадо. Він включає десять тверджень, до яких респондент має оцінити свій рівень згоди за семибальною шкалою.

Війна – це ситуація, яка кардинально змінює умови життя, викликаючи глибокі психологічні потрясіння. MLQ дозволяє оцінити, як ці екстремальні умови впливають на відчуття сенсу життя та його пошук.

Оцінка як наявності сенсу життя, так і мотивації до його пошуку надає більш цілісне уявлення про зміни, що відбуваються у свідомості людини. Це важливо, оскільки війна може як посилювати потребу в сенсі, так і знижувати його відчуття.

Отримана кількість балів шкали відображає рівень мотивації до пошуку сенсу життя та усвідомлення цього сенсу у досліджуваної особистості. Крім того, шкала має дві субшкали – субшкалу Наявності та субшкалу Пошуку.

У цьому тесті можна отримати від 7 до 70 балів.

Набраний бал відображає рівень мотивації до пошуку сенсу життя та усвідомлення цього сенсу респондентом.

Стосовно субшкал:

1. Субшкала «Наявності» (присутності сенсу життя): сумуються бали за пунктами 1, 4, 5, 6, після чого додається результат за пунктом 9 з використанням звичайного коду (тобто число 8-X, де X-

відповідь респондента за пунктом 9). Ця субшкала включає 5 пунктів. Отриманий результат може знаходитися в діапазоні від 5 до 35 балів.

2. Субшкала Пошуку (сенсу життя): підсумовуються бали за пунктами 2, 3, 7, 8 та 10. До цієї субшкали також входять 5 пунктів. Результат може бути в межах від 5 до 35 балів.

Показник за основною шкалою дорівнює сумі показників за двома субшкалами.

У рамках цього дослідження також використовується Тест «Сенсожиттєвий кризис», розроблений К.В. Карпинським [35], який складається з 50 запитань. Цей тест надає оцінку загального рівня смислового регулювання життєвого шляху та рівня загальної свідомості життя, включаючи усвідомлення минулого, сьогодення та майбутнього.

Високі бали свідчать про низький рівень свідомості та проблеми у формуванні та регулюванні смислового напрямку життя.

Для дослідження негативних аспектів суб'єктивних переживань та поведінки осіб, що мають складнощі з визначенням та реалізацією сенсу життя, використовується тест «Сенсожиттєвий кризис». Цей інструмент спеціалізованим засобом аналізу феноменології кризи безглузді.

У ході вивчення впливу війни в Україні на уявлення про сенс життя в період молодості використовувався Опитувальник САН. Методика САН призначена для експрес-оцінки самопочуття, активності і настрою. Опитувальник складається з 30 пар протилежних характеристик, за якими досліджувані повинні оцінити свій стан. Кожна пара представляє собою шкалу, на якій досліджувані відмічають ступінь актуалізації цієї чи іншої характеристики свого стану.

Під час проходження опитувальника респондентам пропонується описати свій стан в даний момент за допомогою таблиці, що складається з 30 пар протилежних ознак. Необхідно кожній парі вибрати ту характеристику, яка найбільш точно описує стан, і відзначити відповідну цифру, яка вказує

ступінь вираженості даної характеристики.

При підрахунку крайній ступінь вираженості негативного полюса парі оцінюється в 1 бал, а крайній ступінь вираженості позитивного полюса парі — в 7 балів. При цьому слід мати на увазі, що полюси шкал постійно змінюються, але позитивні стани завжди отримують високі бали, а негативні - низькі. Отримані бали групуються відповідно до ключа в три категорії, і підраховується кількість балів по кожній з них.

Отримані результати по кожній категорії діляться на 10. Середній бал шкали дорівнює 4. Оцінки, що перевищують 4 бали, свідчать про сприятливий стан випробуваного, нижче 4 - про несприятливий стан. Нормальні оцінки стану розташовуються в діапазоні 5,0-5,5 балів. Слід врахувати, що при аналізі функціонального стану важливі не тільки значення окремих показників, але і їх співвідношення.

Статистичні методи.

В роботі були використані методи математичної статистики для підрахунку й фіксації балів відповідно до інструкцій в обраних методиках.

Кількісні методи дослідження фокусуються на числових даних і статистичному аналізі. Вони використовуються для вимірювання змінних, оцінки взаємозв'язків між ними та узагальнення результатів на велику популяцію.

Під час дослідження проведено статистичний аналіз результатів, зокрема, як зазначалось вище за результатом використання Шкали оцінювання впливу травмивної події

2.2. Дослідження ієрархії професійних цінностей студентської молоді

Спрямованість сенсу життя людини може зазнавати як стабільні зміни, так і коливання в різні періоди його життя. Їх особливості і розвиток

визначаються зовнішніми і внутрішніми факторами, їх динаміка, особливо переорієнтація, часто спостерігається в кризових ситуаціях, особливо в умовах війни.

При емпіричному дослідженні смислового напрямку життя людини в стані війни враховувався пріоритет цінностей і сенсу життя, особливо у людей з числа молоді під час військових конфліктів.

Військові конфлікти, як явище, суперечать цінностям сучасного суспільства. Значна кількість окремих осіб, як військових, так і цивільних, а також участь в них людей, соціально-економічні та політичні втрати держави завдають шкоди суспільству і жителям країни, в якій проходять бойові дії.

В ході дослідження було виявлено кілька важливих питань, які вимагали детального аналізу. Включаючи оцінку впливу війни на молодь, їх трансформацію та виявлення впливу травмуючих подій на респондентів. Аналіз спрямованості чуттєвого життя учасників дослідження. Визначення основних життєвих цілей респондента. Виявлення переживання сенсу життя респондента. Аналіз симптомів сенсорної життєвої кризи у учасників дослідження.

Дослідження показали, що війна-це складне поєднання подій з невизначеністю, що змушує людей різних вікових груп постійно замислюватися про своє життя і долю близьких під впливом постійних негативних емоцій і стресів, які люди відчують в умовах конфлікту, їх погляди на життя, цінності і загальне сприйняття світу можуть істотно змінитися.

Щоб оцінити спрямованість сенсорного життя у дорослих, була використана спеціально розроблена Google форма, яка включала в себе тест спрямованості сенсорного життя за 5 напрямками - шкалою. Результати були проаналізовані, узагальнені та представлені в таблиці 2.2.

Аналіз результатів тестування дозволив нам зробити висновки про пріоритети, які люди розставляють у своєму житті, і визначити установки, які керують їхнім життям. Такий підхід дозволяє краще зрозуміти сенс і значимість життя різних людей, що важливо для подальших досліджень і розвитку психологічної науки.

Результати Тесту сенсожиттєвих орієнтацій

Показник усвідомлення життя	Кількість осіб, які отримали		
Показник усвідомлення життя	20-87 балів	88-118 балів	119-140 балів
	4	40	6
Цілі в житті	6-26 балів	27-39 балів	40-42 балів
	4	38	8
Процес життя	6-26 балів	27-35 балів	36-42 балів
	2	38	10
Результативність життя	5-20 балів	21-30 балів	31-35 балів
	5	42	3
Локус контролю – Я	4-16 балів	17-25 балів	26-28 балів
	10	27	13
Локус контролю – життя	6-23 балів	24-36 балів	37-42 балів
	14	26	10

Тому, проаналізувавши результати, отримані за допомогою розроблених Google форм, можна зробити безліч висновків про спрямованість сенсорного життя у дорослих.

Існує велика різноманітність в області життєвих цілей. Згідно з, а шкалою «життєві цілі» в цілому 4 людини (8%) проявили себе як життя сьогодні або вчора, а 38 осіб (76%) проявили схильність до цілеспрямованості, в той час як 6 цілей були абстрактними і реальними.

Що стосується «процесу життя», то 2 (4%) висловили незадоволення своїм нинішнім життям, але спогади про минуле можуть надати їм повний сенс, і вони можуть зосередитися на майбутньому, тоді як 10 (20%) живуть з відчуттям, що їх існування має сенс.

У контексті «життєвих результатів» 3 людини (6%) пам'ятають минуле, але все ще сподіваються на зміни, 5 осіб (10%) в цілому незадоволені тим, через

що їм довелося пройти, в той час як більшість респондентів (38 – 76%) задоволені результатами свого життя.

Що стосується «траєкторії контролю-я», то 10 осіб (20%) не вірять у здатність контролювати події власного життя, в той час як інша частина є сильною особистістю з достатньою свободою вибору.

За даними «траєкторії контролю-життя», 14 осіб (28%) продемонстрували фатальне ставлення до життя, в той час як інші вважають, що людина може контролювати своє життя.

В результаті аналіз результатів тестування дозволив не тільки виявити різноманітність спрямованості сенсорного життя, а й підкреслити специфіку ставлення до цілей, процесів, результатів і сприйняття власного життя в досліджуваній дорослій групі.

Для оцінки ступеня просування до мети був проведений психологічний тест Віктора Франкла «мета життя», щоб визначити, чи є у досліджуваної людини життєва мета [69]. Згідно з підрахунком загальних результатів, 12 (24%) респондентів набрали менше 92 балів, і виявилось, що в житті досліджуваної людини явно не вистачає сенсу і мети;

1. У 23 (46%) респондентів загальний бал коливався від 92 до 112, що вказує на те, що людина, яка брала участь у дослідженні, не зовсім чітко розуміла мету (сенс) життя;

2. 15 (40%) респондентів набрали понад 112 балів - у досліджуваної особистості є чітка і зрозуміла мета (Сенс) в житті.

Ще одним інструментом для пошуку сенсу життя і вимірювання рівня мотивації до реалізації цього сенсу є «опитувальник сенсу життя» (MLQ) [54].

Проаналізувавши результати цього тесту, ми виявили, що з 50 осіб, які його пройшли, 35 (60%) виявили наявність сенсу в житті, а 15 (40%) спостерігали за процесом пошуку сенсу. Ці дані показують, що більшість випробовуваних виявили високий рівень мотивації до пошуку сенсу життя і його реалізації (застосування цього результату вказує на те, що більшість людей, які пройшли тест, можуть відчувати сенс у своєму житті, що пов'язано зі

зміною сенсу життя людини під впливом ,

Аналіз результатів тесту «криза сенсорного життя» в навчальному виданні Карпінського [35]. Він показав, що після проходження 7-ї шкали, яка відповідає наявності певних труднощів у смисловій регуляції життя при низькому рівні усвідомленості, 36 осіб набрали високий бал (більше половини - 72%). Це свідчить про те, що значний відсоток випробовуваних виявляв ознаки сенсорної життєвої кризи, яка може бути пов'язана з різними психологічними аспектами їхнього життя та переживаннями.

Таблиця 2.3

**Результати дослідження за Шкалою для оцінювання за тестом
«Сенсожиттєвий кризис» К.В. Карпинського**

	Таблиця переведення в стіни									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
	50-	65-	73-	81-	93-	102-	113-	124-	133-	142-
	64	72	80	92	101	112	123	132	141	200
К-ть осіб	2	3	2	4	4	2	19	6	4	4

Також ми визначили особливості емоційних станів респондентів за допомогою бланкової методики САН.

Таблиця 2.4

Розподіл групових значень за шкалами «самопочуття», «загальна активність» та «настрій» методики «Тест САН (Самопочуття. Активність. Настрій)»

Шкали		Низький рівень	Середній рівень	Високий рівень
Самопочуття	к-сть	25	15	10
	%	50%	33%	17%
Активність	к-сть	10	29	13
	%	17%	60%	23%

Настрій	к-сть	8	15	27
	%	14%	33%	53%

Згідно з даними групового розподілу досліджуваної групи, помітний низький рівень шкали «щастя» (50%), «активність» - середній рівень (60%), а «настрій» - високий рівень (53%).

На даний момент можна зробити висновок, що респондент володіє достатнім рівнем відпочинку і релаксації, помірним впливом позитивних факторів, збудження, ентузіазму і стресу. Наявність низького рівня по шкалі «щастя» може вказувати на те, що дане дослідження проводилося під час воєнного стану, і існує високий рівень стресу, який може негативно позначитися на самопочутті.

Висновки до розділу 2

Методологія та організація емпіричного дослідження є ключовими етапами, які визначають якість та достовірність отриманих результатів. У межах дослідження ієрархії професійних цінностей студентської молоді було застосовано комплексний підхід, що включав анкетування, тестування та методи статистичного аналізу.

Проведене дослідження дозволило визначити, що професійні цінності студентів формуються під впливом особистісних, соціокультурних та освітніх факторів.

Відповідно до основних концептуальних ідей, які лягли в основу розробки дослідницької програми, визначаються мета, завдання і методи роботи, а також підбирається банк психодіагностичних методик.

Для вивчення обраної теми було відібрано вибірку з 50 учасників, з яких 30 були жінками та 20 чоловіками.

Ми отримали наступні результати дослідження:

1. Загальний аналіз результатів тесту «напрямок життя» показує, що серед груп респондентів спостерігається велика різноманітність з точки зору цілей, задоволеності життям, результатів і контролю над нею. Що стосується задоволеності життям, то близько 20% респондентів вказали на невпевненість

або незадоволеність своїм нинішнім існуванням. Але для інших (20%) життя має сенс, що може свідчити про те, що вони знаходять задоволення у своєму житті.

В цілому результати показують різні підходи до життя у тестованих, але більшість з них відчують труднощі в тій чи іншій області.

2. Після аналізу результатів психологічного тесту Віктора Франкла «мета життя» з'ясувалося, що у 12 (24%) обстежених осіб явно були відсутні сенс і мета життя, а у 23 (46%) мета (осмисленість) життя була неповною.

3. За допомогою анкети про сенс життя «вдалося виявити, що з 50 осіб, які пройшли тестування, у 35 (60%) був певний сенс життя, в той час як у 15 (40%) був процес пошуку сенсу.

4. Тест «сенсорний життєвий криза» в навчальному виданні К.В. Карпінського показав, що більшість респондентів відчували певні труднощі в смислової регуляції життєвих шляхів (72%). Це означає, що значна частина суб'єктів виявляє ознаки сенсорної життєвої кризи, яка може бути пов'язана зі складними життєвими ситуаціями, особливо зі стресом, спричиненим війною.

5. На додаток до аналізу спрямованості сенсу життя людини під час війни використовувалися опитувальники посттравматичного зростання в період його юності. Аналіз результатів показує, що серед респондентів, які пережили кризові ситуації (викликані війною), найбільш важливими аспектами, які зазнали суттєвих змін, є їх пріоритети, інтереси, і це свідчить про глибоку трансформацію смислової картини світу у цих людей.

РОЗДІЛ 3. ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ЦІННОСТЕЙ У СТРУКТУРІ СМИСЛО-ЖИТТЄВИХ ОРІЄНТАЦІЙ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

3.1. Програма психолого-педагогічної корекції смисло-життєвих орієнтацій студентської молоді

Програма психолого-педагогічної корекції смисло-життєвих орієнтацій студентської молоді спрямована на гармонізацію їхньої смислової сфери, формування усвідомлених життєвих цілей та цінностей, розвиток критичного мислення, емоційної стійкості та соціальної адаптації. Її основною метою є сприяння особистісному і професійному розвитку студентів через формування усвідомленого ставлення до життя, підвищення рівня рефлексії та адаптації до сучасних соціальних викликів.

Програма включає кілька ключових етапів. Перший етап – діагностичний, спрямований на визначення вихідного рівня сформованості смисло-життєвих орієнтацій студентів. Застосовуються діагностичні методики, такі як опитувальники смисложиттєвих орієнтацій та аналіз ціннісних пріоритетів, а також індивідуальні бесіди й групові дискусії. Це дозволяє

створити індивідуальні психологічні карти, які слугують основою для подальшої роботи[42, с.655].

Другий етап – корекційний, зосереджується на розвитку рефлексивних здібностей, формуванні ціннісної ієрархії, підвищенні емоційної стійкості та критичного мислення. У рамках цього етапу проводяться тренінги рефлексії, спрямовані на аналіз життєвих цілей і шляхів їх досягнення, творчі завдання з формулювання індивідуальних цінностей, рольові ігри, які моделюють соціальні ситуації, а також семінари з критичного аналізу сучасних викликів і впливу медіа. Студентам пропонуються практичні вправи на саморегуляцію, техніки зниження стресу та подолання тривожності[44, с.89].

У рамках програми психолого-педагогічної корекції смисло-життєвих орієнтацій студентської молоді можна застосовувати такі техніки:

1. Техніка «Життєвий компас»

- Мета: Допомогти студентам визначити свої життєві пріоритети та сформувати ієрархію цінностей.
- Процес: Учасникам пропонується уявити своє життя як подорож, у якій важливо мати компас. На аркуші паперу вони малюють «компас», де кожен напрямок позначає одну з життєвих сфер (сім'я, професія, особистісний розвиток, друзі тощо). Учасники оцінюють важливість кожної сфери та обговорюють, як можна досягти гармонії між ними.

2. Техніка «Дерево життя»

- Мета: Усвідомлення особистих цінностей і ролі минулого досвіду у формуванні смисло-життєвих орієнтацій.
- Процес: Учасники малюють «дерево життя», де коріння символізує їхній досвід, гілки – мрії, а листя – життєві досягнення. Вправа допомагає студентам краще зрозуміти свої сильні сторони, цілі та життєвий шлях.

3. Техніка «5 років по тому»

- Мета: Формування уявлення про майбутнє та планування особистісного й професійного розвитку.

- Процес: Учасники уявляють себе через 5 років і записують, що вони хочуть досягти в особистісній, професійній та соціальній сферах. Потім вони обговорюють, які ресурси потрібні для досягнення цих цілей, та складають конкретний план дій.

4. Техніка «Колесо балансу»

- Мета: Оцінити рівень гармонійності життєвих сфер.

- Процес: Студентам пропонується намалювати коло, розділене на сегменти (освіта, здоров'я, сім'я, фінанси, відпочинок тощо). У кожному сегменті вони позначають свій рівень задоволеності (за шкалою від 1 до 10). Після цього учасники аналізують дисбаланс і формулюють цілі для покращення кожної сфери.

5. Техніка «Лист самому собі»

- Мета: Розвиток рефлексії та усвідомлення своїх бажань і цілей.

- Процес: Учасники пишуть лист собі у майбутнє, описуючи свої поточні мрії, труднощі та очікування. Через певний час цей лист перечитується для аналізу особистісного прогресу.

6. Техніка «Мозаїка цінностей»

- Мета: Виявити індивідуальні цінності та зрозуміти їхній вплив на життєві рішення.

- Процес: Учасникам дають картки з різними цінностями (справедливість, творчість, відповідальність, любов тощо). Вони вибирають найважливіші для себе й пояснюють їхній вибір. Дискусія дозволяє студентам усвідомити свої життєві пріоритети.

Кожна з цих технік адаптується залежно від цілей і потреб учасників, що робить програму гнучкою та ефективною.

Третій етап – підсумковий, спрямований на оцінку ефективності проведених заходів. На цьому етапі повторно застосовуються діагностичні методики, проводяться фокус-групи й письмові рефлексії студентів, що дозволяє оцінити зміни у їхніх смислових орієнтаціях та цінностях. За результатами роботи розробляються рекомендації для викладачів і кураторів,

спрямовані на подальшу підтримку студентів у розвитку їхніх життєвих і професійних смислів[54, с. 135].

Очікуваними результатами програми є підвищення рівня усвідомленості студентами своїх життєвих пріоритетів і цінностей, розвиток емоційної стійкості та здатності до критичного мислення, покращення соціальної взаємодії та гармонізація професійних і особистісних орієнтацій.

Програма забезпечує комплексний підхід до створення умов для особистісного та професійного зростання студентів, сприяючи їхній успішній самореалізації в сучасному суспільстві.

3.2. Система практичних рекомендацій суб'єктам освітнього процесу щодо ефективного розвитку професійних цінностей у студентів ЗВО

Розвиток професійних цінностей у студентів закладів вищої освіти є важливим завданням освітнього процесу, оскільки ці цінності формують основу для майбутньої професійної діяльності, соціальної відповідальності та особистісної самореалізації. Для досягнення цієї мети необхідно створити інтегровану систему впливів, спрямовану на формування стійких професійних орієнтацій та розвиток ціннісної системи студентів.

1. Створення сприятливого освітнього середовища:

- Залучення студентів до обговорення професійних цінностей через дискусії, лекції та семінари, які демонструють значення етичних і соціальних аспектів професійної діяльності.

- Проведення форумів, конференцій та майстер-класів, спрямованих на обговорення актуальних питань професійної етики, соціальної відповідальності та лідерства.

- Надання студентам доступу до ресурсів, таких як книги, онлайн-курси та тематичні вебінари, які розкривають сутність професійних цінностей.

2. Впровадження інноваційних методів навчання:

- Використання реальних або змодельованих ситуацій із професійної практики, що допомагають студентам аналізувати проблеми, приймати рішення та розвивати критичне мислення.

- Створення сценаріїв, у яких студенти можуть практикувати професійні навички, спираючись на етичні цінності та принципи відповідальності.

- Залучення студентів до командної роботи над реальними чи симуляційними проєктами, що розвивають здатність працювати в колективі та орієнтуватися на спільний результат.

3. Психолого-педагогічна підтримка:

- Забезпечення студентів можливістю обговорювати власні професійні інтереси, сумніви та етичні дилеми з наставниками, психологами чи викладачами.

- Впровадження вправ, які стимулюють студентів до самоаналізу, усвідомлення своїх професійних цінностей і життєвих цілей.

- Встановлення довірчих відносин між викладачами та студентами для передачі професійного досвіду та формування уявлень про професійні цінності через особистий приклад.

4. Інтеграція ціннісного компоненту в навчальні дисципліни:

- Розширення змісту дисциплін матеріалами, що акцентують увагу на етичних питаннях професійної діяльності.

- Залучення до розгляду конкретних ситуацій із професійної практики, що демонструють необхідність дотримання професійних стандартів і етичних норм.

- Формування цілісного бачення професійної діяльності шляхом поєднання знань із різних галузей науки та практики.

5. Залучення студентів до соціально значущої діяльності:

- Організація студентської участі в соціальних проєктах, благодійних акціях та громадських ініціативах, що розвивають почуття відповідальності та емпатії.

Надання можливості працювати або стажуватися в організаціях, де студенти можуть застосувати свої професійні знання, орієнтуючись на етичні принципи.

6. Розвиток емоційного інтелекту та лідерських якостей:

- Навчання студентів управляти власними емоціями, справлятися зі стресом і підтримувати емоційний баланс.
- Проведення занять, що стимулюють розвиток уміння керувати колективом, приймати рішення в складних ситуаціях і надихати інших на досягнення цілей.

7. Співпраця з роботодавцями та громадськими організаціями:

- Запрошення успішних професіоналів для обміну досвідом і розкриття важливості професійних цінностей у реальній діяльності.
- Організація заходів за участю студентів і представників професійних спільнот для популяризації найкращих професійних практик[17].

Система рекомендацій має на меті створення умов для гармонійного розвитку професійних цінностей, що сприятиме формуванню компетентних, відповідальних і самореалізованих фахівців, здатних ефективно виконувати професійні обов'язки та робити внесок у розвиток суспільства.

Висновки до розділу 3

Програма психолого-педагогічної корекції смисло-життєвих орієнтацій студентської молоді спрямована на створення умов для гармонійного особистісного та професійного розвитку, а також для формування цілісної системи професійних цінностей у студентів закладів вищої освіти. Реалізація програми базується на поєднанні психологічних та педагогічних методів, які забезпечують ефективний вплив на ціннісно-сміслову сферу особистості молоді.

Система рекомендацій також підкреслює важливість співпраці викладачів, адміністрації закладів освіти та психологів у формуванні цілісного освітнього середовища, орієнтованого на розвиток особистості.

Таким чином, впровадження програми та реалізація рекомендацій сприятимуть не лише професійному становленню студентів, але й гармонізації їхніх смисло-життєвих орієнтацій, усвідомленню важливості рис відповідальності, трудової етики, довіри, командної роботи, добропорядності, надійності, самомотивації, активності, гнучкості тощо. Це, у свою чергу, забезпечить підготовку психологічно здорових, конкурентоспроможних, соціально відповідальних фахівців, здатних успішно інтегруватися в сучасне суспільство та професійне середовище.

ВИСНОВКИ

Цінності є внутрішнім ядром смисло-життєвих орієнтацій людини, що формують її ставлення то світу, свідомість, мислення, рішення, поведінку та значною мірою впливають на особистісне, зокрема, професійне зростання. Цінності не є сталими величинами, вони гнучкі і динамічні, розвиваються через емпіричний досвід людини, її соціальні відносини.

У процесі дослідження було здійснено комплексний аналіз професійних цінностей та смисло-життєвих орієнтацій студентської молоді. По-перше, наукові підходи до вивчення професійних цінностей і смисло-життєвих орієнтацій розкривають багатовимірність цих феноменів, що вказує на їхній тісний зв'язок із особистісними, соціальними та професійними аспектами розвитку. На основі аналізу психологічних, педагогічних та соціологічних джерел встановлено, що професійні цінності є системоутворюючим елементом у структурі особистості, визначаючи її поведінку, мотивацію та життєві цілі, а смисло-життєві орієнтації слугують фундаментом для формування ціннісної ієрархії.

Охарактеризувавши особливості формування професійних цінностей у студентської молоді, було з'ясовано, що цей процес залежить від багатьох чинників, серед яких провідну роль відіграють освітнє середовище, педагогічні впливи, професійна діяльність під час навчання, а також особистісна мотивація студентів. Виявлено, що розвиток професійних цінностей у студентів є поетапним і проходить через усвідомлення власної професійної ролі, її значущості та перспектив для самореалізації.

Обґрунтовано взаємозв'язок між професійними цінностями та смисло-життєвими орієнтаціями студентів. Цей взаємозв'язок полягає в тому, що професійні цінності визначають спрямованість діяльності студента, його ставлення до навчання та майбутньої професії, тоді як смисло-життєві орієнтації забезпечують стабільність і цілісність ціннісної системи, сприяючи усвідомленню життєвих цілей та шляхів їх досягнення.

У результаті дослідження факторів, що впливають на формування професійних цінностей у студентів, встановлено, що найбільший вплив мають соціальне середовище, освітній контекст, рівень педагогічної підтримки, психологічний клімат у навчальній групі та особисті життєві обставини. Особливу увагу звернено на вплив глобалізаційних процесів, інформаційного середовища та швидких змін на ринку праці, що створює додаткові виклики для молоді у визначенні професійних цілей.

На основі отриманих результатів розроблено практичні рекомендації для педагогів, адміністрацій закладів вищої освіти та психологів щодо сприяння розвитку професійних цінностей у студентської молоді. Зокрема, запропоновано:

- створення інтерактивних навчальних програм, орієнтованих на розвиток професійних компетенцій та ціннісної сфери;
- впровадження тренінгів із саморегуляції, управління емоціями та адаптації до професійної діяльності;
- застосування практичних методів навчання, таких як кейс-методи, моделювання реальних професійних ситуацій, рефлексивні вправи;

- організація наставництва та індивідуальної підтримки студентів у процесі професійного самовизначення.

Таким чином, дослідження не лише дало змогу глибше зрозуміти природу професійних цінностей та смисло-життєвих орієнтацій, але й запропонувало ефективні шляхи їх розвитку, сприяючи успішній професійній самореалізації студентів у сучасному суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Absaljamova L. M., Vorozhbit-Ghorbatjuk V. V. Teorija ortobiozupropsykhologichnijosoblyvostismyslozhyttjevykhorijentacijstudentsjkojimolodi [The theory of orthobiosis about the psychological features of meaningful life orientation of student youth]. Naukovyj visnyk Uzhgorodskogo nacionalnogho universytetu. Serija: Psykholohija. 2022. №2. S. 56-59. URL :<https://doi.org/10.32782/psyvisnyk/2022.2.11>.
2. Adams R. J., Smart P., Huff A. S. Shades of grey: Guidelines for working with the grey literature in systematic reviews for management and organizational studies. *International Journal of Management Reviews*, 19(4), 2017. С. 432-454. https://binomo.com/en/promo/l35?a=902de7df3ae8&ac=adcash_IN_web_popunders_l35
3. Boland A., Cherry G. M., Dickson R. (Ed). *Doing a systematic literature Review* (2nd ed.). 2017. Sage.

4. Challoner H., Papayianni F.
Evaluating the role of formulation in counselling psychology: A systematic literature review. *European Journal of Counselling Psychology*, 17(1), 2018. C. 47-68. <https://doi.org/10.5964/ejcop.v7i1.146>
5. Daniels K. Guidance on conducting and reviewing systematic reviews (and meta-analyses) in work and organizational psychology. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 28(1), 2019. C. 1-10. <https://doi.org/10.1080/1359432X.2018.1547708>
6. Eurich T. (2018, January 4). What self-awareness really is (and how to cultivate it)? *Harvard Business Review*. <https://hbr.org/2018/01/what-self-awareness-really-is-and-how-to-cultivate-it>
7. Godfrey M. M., Andersson-Gare B., Nelson E. C., Nilsson M., Ahlstrom G. Coaching in inter-personal healthcare improvement teams: The coachee, the coach and the leader perspectives. *Journal of Nursing Management*, 22(4), 2018. C. 452-464. <https://doi.org/10.1111/jonm.12068>
8. Goncharenko S.U. About fundamental and applied pedagogical researches or «Education is not built on sand». Shlyah osviti. 2010. C. 3-10. <https://core.ac.uk/download/pdf/84274148.pdf>
9. Goncharenko S.U. Applied science Hmelnickij: Vidvo Hmelnickijgumanitarno-pedagogichnij institut. 20. 2003. <https://lib.iitta.gov.ua/707247/1/прикладна%20наука.pdf>
10. Hess, D.B.; Tammaru, T. (Eds.) *Housing Estates in the Baltic Countries: The Legacy of Central Planning in Estonia, Latvia and Lithuania*; Springer: Berlin/Heidelberg, Germany, 2019; p. 383.
11. Intensive cognitive therapy for PTSD: A feasibility study / Ehlers A., Clark D.M., Hackmann A., Grey N., Liness S., Wild J., McManus F. // *Behavioural and Cognitive Psychotherapy*. 2010. Vol. 38(04). P. 383–398.
12. Ivancev N. I. Psykhologichni soblyvosti usvidomlennjastudentamysmyslozhnyttjevykhorijentacij [Psychological features of students' awareness of meaning full life orientations].

Zbirnyknaukovykhpracj «Problemysuchasnojpsykhologhiji». 2019. №5. S. 170-182.
URL : <https://doi.org/10.32626/2227-6246.2009-5>.

13. Khrystenko O. M. Cinnostiukrajinsjkojimolodi v chasyvijny: dopytannjaghromadjansjkooghovykhovannjamajbutnikhlikariv [ValuesofUkrainianyouthintimesofwar: totheissueofciviceducationoffuturedoctors]. Medychnaosvita. 2022. № 2 <https://doi.org/10.11603/m.2414-5998.2022.2.13021>

14. King, Laura A.; Hicks, Joshua A. Thescienceofmeaninginlife. *Annualreviewofpsychology*, 2021, 72.1: 561-584.

15. Kobernyk L. O. Psykhologhichniosoblyvosticinnisnykhorijentacijstudentivvyshhykhpedagoghichny khnavchaljnykhzakladiv [Psychologicalfeaturesofvalueorientationsofstudentsofhigherpedagogicaleducationali nstitutions]. Naukovyjchasopys NPU im. M. P. Draghomanova. Serija №12. Psykhologhichninauky: Zb. nauk. pracj. 2008. №23. S.235-241.

16. Riaubienė, E.; Nekrošius, L. StandardisationandarchitecturalideasforschoolbuildingsinSovietLithuania. *Oxf. Rev. Educ.* 2021, 47, 638–658.

17. Stanovyshhemolodi v Ukraini 2021: novesociologhichnedoslidzhennja [ThepositionofyouthinUkraine 2021: a newsociologicalstudy]. URL : <https://pon.org.ua/novyny/9234-stanovyshche-molodi-v-ukraini-2021-novesociologichne-doslidzhennia.html> (datazvernennia: 11.02.2023).

18. TkachukL., OstapoletsI. Thecharacteristicsofmodernstudents' valuelifeorientations. *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Серія Психологічні науки*, 2023, 34-40.

19. Vasylychenko O. M., Ljoshenko O. A., Chmir O. V. Osoblyvostismyslozhyttevykhorijentacijstudentivzakladivvyshhhojiosvity [Peculiaritiesofmeaningfullifeorientationsofstudentsofhighereducationinstitutions]. PravnychyjvisnykUniversytetu «KROK». 2019. №34. S. 160-170. <https://doi.org/10.31732/2707-9155-2019-34-160-170>

20. Yeremenko O.V. Bases of master's degree preparation (a theory and practice of realization are in the system of music and pedagogical education) . Sumi: SumDPU, . 2011. С.292. https://library.sspu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/04/OMP_Eremenko.pdf

21. Агаєв Н.А., Кокун О.М., Пішко І.О., Лозінська Н.С., Остапчук В.В., Ткаченко В.В. Збірник методик для діагностики негативних психічних станів військовослужбовців: Методичний посібник. Київ: НДЦ ГП ЗСУ, 2016. 234 с.

22. Адамович І.В., Кулініч О.М. Методична робота в експериментальному закладі. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. 2021. Вип. 2 (49). С.16–19.

23. Бацилева О., Пузь І. В. Проблема формування готовності до професійної діяльності у майбутніх студентів. Психологічна освіта в Україні: традиції, сучасність та перспективи, 21-22 квітня 2017 року : Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з нагоди святкування 50-річчя від початку фахової підготовки студентів у КНУ імені Тараса Шевченка та Дня студента. За ред. І. В. Данилюка. Київ: Логос, 2017. С. 21-23.

24. Білан Т. Світоглядні аспекти формування професійної самосвідомості майбутнього педагога. Актуальні питання гуманітарних наук. 2020. Вип. 28. Т. 1. С. 152.

25. Боришевський М. І. Готовність внутрішньо переміщених осіб до оволодіння соціально-психологічними стратегіями життєвої успішності. URL: <https://ispp.org.ua/wp-content/uploads/2022/06/br20190826.pdf> (дата звернення: 09.10.2024).

26. Видолоб Н.О. Професійна самосвідомість майбутніх студентів: аналітичний огляд проблеми. URL: https://revolution.allbest.ru/psychology/00829589_0.html (дата звернення: 09.10.2024).

27. Вінтюк Ю.В. Дослідницький підхід у підготовці майбутніх психологів. Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: педагогічні науки. 2020. № 1(20). С. 27–49.

28. Вітвицька С. С. Основипедагогікивищоїшколи: підручник за модульно-рейтинговою системою навчання. 2-ге вид. Київ: Центр учбовоїлітератури, 2018. 384 с

29. Гавриляк Л.С. Комунікативнакомпетентність як складовапрофесійноїпідготовкисучасногофахівця. ЛОГОС. Мистецтвонаукової думки. 2019. № 3. С. 70-73.

30. Галузяк В.М., Добровольська К.В. Розвитокпрофесійноїсамосвідомостістудентіввищихнавчальнихзакладів. Вінниця: Нілан, 2015. 256 с.

31. Гірняк А.Н. Психологічніособливостіосвітньоївзаємодіїосіб з різнимисуб'єктними характеристиками. *Психологічнийчасопис*. 2020. № 3 (35). Т. 6. С. 45–55.

URL:<https://www.apsijournal.com/index.php/psyjournal/article/view/892/530>

32. Гірняк А.Н. Психологічніособливостістановлення і розвиткупрофесійної Я-концепціїістудентів ЗВО. *Теоретико-методологічніпроблемисучасноїпсихологіїособистості*: матеріалиміжнар. наук.-практ. конф., м. Івано-Франківськ, 23-24 верес. 2021 р. / упор. О.Г. Паркулаб. Івано-Франківськ, 2021. С. 34-36

33. Головаха Є., Шаров С.В. Напрямиформуваннякомунікативноїкомпетентностістудентів. Інноваційнапедагогіка. 2019. Вип. 11. Т. 1. С. 70-74

34. Гриньова О.М. Особливостіформуванняпрофесійноїсамосвідомостімайбутніхучителів в умовахпрофесійноїпідготовки з додатковоюпсихологічноюспеціалізацією. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/2665/1/O_Grynova_POPSMR_PGKTAD.pdf (дата звернення: 09.10.2024).

35. Замогильний С., Ю. Ставропольський та Т. Дорждагва Психодіагностика особистості у кризових життєвих ситуаціях. Київ, 2016. 2019 с.

36. Іванова І. Ф. Вплив рівня розвитку комунікативних здібностей на формування професійної спрямованості студентів-студентів. Збірник наукових праць. Психологічні науки. 2013. Т.2. Вип.10(91). С. 121-125. Режим доступу: http://en.mdu.edu.ua/spaw2/uploads/files/26_19.pdf

37. Катюк Я.Л. Особистісно орієнтовані засади розвитку професійної самосвідомості майбутніх студентів у системі післядипломної педагогічної освіти. Особистісно орієнтована підготовка майбутніх студентів у системі післядипломної педагогічної освіти : посібник / під заг. ред. П.В. Лушин, Н.Ю. Воляннюк, О.В. Брюховецька та ін. Київ : НАПН України, Ун-т менедж. Освіти. 2015. С. 127–152.

38. Керівництво МПК з психічного здоров'я та психосоціальної підтримки в надзвичайній ситуації. Київ : Унів. вид-во Пульсари, 2018. 216 с.

39. Колеснікова І.В. Розвиток медіакультури педагогів в умовах реалізації Концепції «Нова українська школа» в закладах післядипломної педагогічної освіти. Перспективи та інновації науки. 2021. № 20. С. 28-34.

40. Красільнікова О. Компетентнісний підхід як основа філософії освіти. Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. 2018. № 1. С. 147-156.

41. Подшивайлова Л.І. Вступ до спеціальності: психологія. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Кам'янець Подільський : ПП Буйницький, 2015. 320 с. 64

42. Пророк Н.В. Психологічні особливості особистісно-професійного саморозвитку практичного студента. Проблеми сучасної психології : 86 Збірник наукових праць К-ПНУ ім. Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПНУ. 2019. №14. С. 655-665.

43. Профілактика посттравматичних стресових розладів: психологічні аспекти. Методичний посібник / упор. Д. Д. Романовська, О. В. Ілащук. Чернівці: Технодрук, 2014. 133 с.

44. Психологія: сучасні методики та інновації у досвіді діяльності практичного застосування : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. з

міжнар. участю. / Уманський держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини. Умань, 2021. 159 с.

45. Пузь І. Значення комунікативної компетентності у професійному становленні майбутніх студентів. Психолінгвістика: Зб. наук. праць ДВНЗ «ПереяславХмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». Переяслав-Хмельницький: ПП «СКД», 2018. Вип 4 (14). С. 149-164.

46. Ризов В. Уміння викладача дистанційної системи освіти, необхідні для успішної комунікативної взаємодії з учасниками навчального процесу. Молодий вчений. 2016. № 12.1 (40). С. 532-535.

47. Самолова А.Г. Особливості формування професійної свідомості майбутніх студентів. Автореф. дис. ... канд. психол. наук, Запоріжжя, 2019. 19 с.

48. Способи підвищення соціально-адаптивних можливостей людини в умовах переживання наслідків травматичних подій: методичні рекомендації. Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології; за наук. ред. Т. М. Титаренко. Кропивницький: ІмексЛТД, 2017. 80 с.

49. Столін В.А. Психологія педагогічної діяльності: навч. посіб. Київ : Вища школа, 2016. 335 с.

50. Ткаченко С.О. Взаємозв'язок мотиваційної спрямованості із смисложиттєвими орієнтаціями та бажанням схвалення у осіб юнацького віку Київ, 2019. 94 с.

51. Фурман А.В., Гірняк А.Н. Психорозвивальна взаємодія в освітньому процесі та її концептуальні засади. *Психологічний часопис*. 2020. № 6 (38). Т. 6. С. 9–18.

URL: <https://www.apsijournal.com/index.php/psyjournal/article/view/990/610>

52. Циба Н.В. Професійне самовизначення та феномен професійної деформації студентів. Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна». 2019. №2. С. 145-149.

53. Черезова І. О. Комунікативна компетентність як інтегральна якість особистості. Науковий Вісник Херсонського державного університету. Серія Психологічні науки. 2014. Випуск 1., Том 1. С. 103-107.

54. Шахов В.В. Особливості становлення професійної самосвідомості в студентському віці // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія: Зб. наук. праць. Випуск 51 / Редкол.: В.І. Шахов (голова) та ін. Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2017. С. 134–139.

55. Шахов В.І., Шахов В.В. Професійна ідентичність студента як складова його професійної самосвідомості // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія: Зб. наук. праць. Випуск 53 / Редкол.: В.І. Шахов (голова) та ін. Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2018. С. 238–243.